

Beata Kolny
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

Analiza czasu wolnego w budżecie czasu Polaków

Streszczenie

W artykule zaprezentowano zmiany w ilości czasu przeznaczanego na czynności czasu wolnego w budżecie czasu Polaków. Artykuł napisano na podstawie danych wtórnych publikowanych przez *Główny Urząd Statystyczny* w latach 1976-2013. Obejmuje informacje na temat czasu poświęcanego na dobrowolną pracę w organizacjach i poza nimi, życie towarzyskie i rozrywki, uczestnictwo w sporcie i rekreacji, zamiłowania osobiste i gry oraz korzystanie ze środków masowego przekazu. Wyniki badań są przydatne m.in. dla zarządzających przedsiębiorstwami świadczącymi usługi zagospodarowujące czas wolny.

Słowa kluczowe: badanie budżetu czasu, czynności czasu wolnego.

Kody JEL: D19, J17, J22

Wstęp

Budżet czasu jest to zestawienie odcinków czasu przewidzianych na realizację czynności życiowych. Prowadzone przez Główny Urząd Statystyczny (GUS), co kilka lat (ok. 10), badania budżetu czasu ludności dają odpowiedź na pytanie, jak zmienia się organizacja czasu Polaków w powiązaniu ze zmianami zachodzącymi w gospodarce i życiu społecznym.

Czas wolny jest częścią budżetu czasu, która nie jest zajęta przez pracę zarobkową normalną i dodatkową, ani przez systematyczne kształcenie się bądź też zaspokojenie elementarnych potrzeb fizjologicznych (sen, posiłki, higiena), ani też przez stałe obowiązki domowe (gotowanie, pranie, sprząatanie, opieka nad członkami rodziny niezdolnymi do samoobsługi) i może być spożytkowana bądź na wypoczynek, bądź na życie rodzinne, obowiązki społeczne i aktywność przynoszącą doraźne korzyści (Kamiński 1972).

Czas wolny można definiować w postaci „czysteju”, następnie jako specyficzne zachowania w nim podejmowane oraz jako stan umysłu (Bombol 2008). Z punktu widzenia badania budżetu czasu najistotniejsze jest definiowanie czasu wolnego w postaci „czysteju” oznaczającej, że jest on naturalnym elementem egzystencji człowieka. Stanowi część jego 24-godzinnego budżetu czasu oraz jest wolny od jakichkolwiek czynności obligatoryjnych. Rozumienie czasu wolnego jako specyficznych zachowań w nim podejmowanych oznacza, że jest on przekształcany w działania o charakterze biernym, jak i czynnym sprawiające przyjemność człowiekowi, które mają na celu odpoczynek (zarówno w znaczeniu fizjologicznym, psychicznym, jak i duchowym), a także relaks i satysfakcję w zależności od jego subiektywnych preferencji oraz społecznie przyjętych norm i rytuałów zachowań z czasem wolnym powiązanych. Czas wolny jako stan umysłu (tzw. duchowy wymiar czasu wolnego)

rozumiany jest jako czas samourzeczywistnienia i samodoskonalenia. Jest to czas realizacji wyższych potrzeb psychicznych.

Czas wolny jest częścią 24-godzinnego budżetu czasu. Na budżet ten składają się również: czas poświęcony na zaspokojenie potrzeb fizjologicznych, czas przeznaczony na pracę zawodową, naukę, zajęcia i prace domowe, czas na dojazdy/dojścia. Analizując przydatność danych uzyskanych z badania budżetu czasu należy podkreślić, że sposób zagospodarowania czasu rzutuje na wiele dziedzin życia rodzinnego, osobistego i zawodowego. Przekłada się także w skali makro na procesy gospodarcze i zagadnienia społeczne. Gospodarowanie czasem dotyczy nie tylko uczestnictwa w kulturze, aktywności sportowej, rekreacyjnej, edukacji, ale powiązane jest również ze sprawnością systemów komunikacji publicznej i sprawnością transportową. Wyniki badania budżetu czasu wykorzystywane są jako źródło podstawowych mierników poziomu i jakości życia ludności. Przydatne mogą być dla przedsiębiorstw zagospodarowujących czas wolny wskazując, ile czasu Polacy poświęcają na poszczególne czynności w ciągu doby. Celem opracowania napisanego na podstawie *Budżetu czasu ludności* publikowanego przez GUS w latach 1976-2013 jest opisanie, jak zmieniła się ilość czasu przeznaczanego na czynności czasu wolnego na przestrzeni lat.

Badania budżetu czasu w latach 1968-2013

Pierwsze pełne badanie budżetu czasu przeprowadzone zostało od 15 września 1968 roku do 30 czerwca 1969 roku (Wnuk-Lipiński 1981) na próbie 13 200 respondentów powyżej 18. roku życia mieszkających w miastach. Badaniem objęto cztery główne grupy czynności, tj.: czas związany z pracą, z zaspokojeniem potrzeb fizjologicznych, czas zajęć obowiązkowych oraz czas wolny. Do prezentacji wyników wykorzystano dwa mierniki – średni czas na osobę wykonującą czynność oraz częstotliwość wykonywania czynności. Kolejne badania budżetu czasu, przeprowadzone w latach 1976 oraz 1984, obejmowały siedem głównych grup czynności. Były to: potrzeby fizjologiczne, praca zawodowa, dojazdy, zajęcia poza domem, zajęcia domowe, nauka i czas wolny. Liczba respondentów w roku 1984 była ponad dwa razy większa niż w roku 1976 (odpowiednio 45 087 oraz 21 812). Do prezentacji wyników wykorzystano trzy mierniki średni czas na osobę biorącą udział w badaniu (w godzinach i minutach), średni czas na osobę wykonującą czynność (w godzinach i minutach), częstotliwość wykonywania czynności (w procentach osób wykonujących daną czynność). Te same mierniki wykorzystane zostały w pilotażowym badaniu przeprowadzonym w roku 1996, następnie w badaniu budżetu czasu ludności przeprowadzonym w dniach od 1 czerwca 2003 roku do 31 maja 2004 roku oraz w ostatnim badaniu w roku 2013. Ze względu na pilotażowy charakter badania z roku 1996 w próbie znalazło się tylko 2484 respondentów, przy czym ich wiek w porównaniu z wcześniejszymi badaniami obniżono do 10 lat. Należeli oni do 1000 gospodarstw domowych. Czynności poddane badaniom pogrupowano w dziesięć wiązek, obejmujących: potrzeby fizjologiczne, pracę zarobkową, naukę, zajęcia i prace domowe, działalność w organizacjach świeckich i religijnych, życie towarzyskie i rozrywki, udział w sporcie i rekreacji, zamiłowania osobiste i gry, korzystanie ze środków masowego

Tabela 1

Ważniejsze dane o polskich badaniach budżetu czasu

Wyszczególnienie	1968/1969	1976	1984	Październik 1996	1.VI.2003-31.V.2004	2013
Liczba gospodarstw	3 466	9 966	21 600	1 000	10 256	28 209
Liczba osób	13 200 (18 lat i więcej)	21 812 (18 lat i więcej)	45 087 (18 lat i więcej)	2 484 (10 lat i więcej)	25 204 (15 lat i więcej)	72 499 (10 lat i więcej)
Czas badania	9 i ½ miesiąca (bez VII, VIII, ½ IX) 29 dni (zapis przez 1 dzień)	4 razy, 1 miesiąc (zapis przez 1 dzień)	12 miesięcy (zapis przez 1 dzień)	1 miesiąc (zapis przez 2 dni powszedni i weekendowy)	12 miesięcy (zapis przez 2 dni powszedni i weekendowy)	
Główne grupy czynności	1. Czas związany z pracą 2. Czas związany z zaspokojeniem potrzeb fizjologicznych 3. Czas zajęć obowiązkowych 4. Czas wolny	1. Potrzeby fizjologiczne 2. Praca zawodowa 3. Dojazdy 4. Zajęcia poza domem 5. Zajęcia domowe 6. Nauka 7. Czas wolny		1. Potrzeby fizjologiczne 2. Praca zawodowa 3. Nauka 4. Zajęcia i prace domowe 5. Dobrowolna praca w organizacjach i poza nimi; pomoc innym; zaangażowanie w działalność organizacji i praktyki religijne 6. Życie towarzyskie i rozrywki 7. Uczestnictwo w sporcie i rekreacji 8. Zamiłowania osobiste i gry 9. Korzystanie ze środków masowego przekazu 10. Dojazdy, dojeżdża i inne		
	46 czynności szczegółowych	49 czynności szczegółowych	53 czynności szczegółowe	175 czynności szczegółowych	130 czynności szczegółowych	
Prezentacja wyników	Podstawowe przekroje typologiczne					
	Dwa mierniki 1. Średni czas na osobę wykonującą czynność 2. Częstotliwość wykonywania czynności	Trzy mierniki czasu trwania czynności i częstość występowania 1. Średni (przeciętny) czas na osobę biorącą udział w badaniu (w godz. i min.) 2. Średni (przeciętny) czas na osobę wykonującą czynność (w godz. i min.) 3. Częstotliwość wykonywania czynności (w procentach osób wykonujących daną czynność)/Odsetek osób wykonujących czynność				

Źródło: Słaby (2000, s. 9); *Budżet czasu ludności 1996* (1998, s. 96-103); *Budżet czasu ludności 1996-2004* (2005, s. 11-17); *Budżet czasu ludności 2013* (2015, s. 19-33).

przekazu, dojazdy, dojeżdża i inne. W badaniu budżetu czasu w dniach od 1 czerwca 2003 roku do 31 maja 2004 roku badaniu poddano te same grupy czynności co w roku 1996¹, przy czym w próbie znalazło się 25 204 osób w wieku 15 lat i więcej, które prowadziły zapisy

¹ Zmieniono tylko trzy nazwy w stosunku do roku 1996. Zamiast „Prace zarobkowe” jest „Praca zawodowa”, zamiast „Działalność w organizacjach świeckich i religijnych” jest: „Dobrowolna praca w organizacjach i poza nimi; pomoc innym,

wykonywanych czynności przez dwa dni: jeden powszedni (poniedziałek-piątek) i jeden weekendowy (sobota i niedziela). Osoby te wchodziły w skład wylosowanych 10 256 gospodarstw domowych. Podobny zapis prowadzili badani w roku 2013, dla tej samej wiązki czynności głównych. Liczba gospodarstw domowych w ostatnim badaniu była blisko trzykrotnie większa niż w badaniach poprzednich, zaś wiek respondentów ponownie obniżono do 10 lat (por. tabela 1).

Material i metodyka

Gospodarstwa domowe do badania budżetu czasu organizowanego przez GUS dobierane są losowo (wielostopniowy dobór losowy)². Do wylosowanych gospodarstw domowych w tygodniu poprzedzającym pierwszy dzień badania udają się ankieterzy, którzy starają się uzyskać zgodę członków gospodarstwa na wzięcie udziału w badaniu. Gdy respondenci wyrażą zgodę, ankieter wypełnia „Kwestionariusz gospodarstwa domowego” z osobą najlepiej zorientowaną w sytuacji ekonomicznej gospodarstwa domowego oraz „Kwestionariusz osobowy” z osobami, które zgodnie z kryteriami wieku określonymi w badaniu mogą brać w nim udział. Pozostałe kwestionariusze (dzienniczek, tygodniowy rozkład czasu pracy) wraz z instrukcją przekazywane są członkom gospodarstwa domowego, aby w wyznaczonych dniach je uzupełnili. Osoby pracujące – wypełniające „Tygodniowy rozkładu czasu pracy” rozpoczynają zapisy w pierwszym dniu wylosowanym do badania budżetu czasu i kontynuują je przez kolejne siedem dni.

W badaniu „Budżetu czasu ludności” stosuje się przed wszystkim technikę autorejestracji (Wnuk-Lipiński 1981; Kolny 2014) dokonywanej przez respondenta w kwestionariuszu budżetu czasu (dzienniczek) o którego sposobie wypełnienia respondent zostaje poinstruowany przez ankietera. Członkowie gospodarstwa domowego uzupełniają dzienniczek w ciągu doby. Doba w dzienniczku podzielona jest na odcinki 10-minutowe. Badani wypełniają je czynnościami wykonywanymi w danym odcinku czasu. Respondentom zaleca się, aby nosili dzienniczek przy sobie w dniu badania i uzupełniali go w wolnych chwilach tak, aby na bieżąco rejestrować wykonywane czynności i czas ich trwania. W dzienniczku są puste miejsca w które respondent wpisuje opis czynności głównych i towarzyszących wykonywanych w ciągu doby. Jest w nim również miejsce na dane identyfikacyjne badanego. Osoby pracujące uzupełniają dodatkowo „Tygodniowy rozkład pracy”³. Poza kwestionariuszami wypełnianymi przez respondenta, ankieter podczas pierwszej wizyty w wylosowanym gospodarstwie domowym uzupełnia „Kwestionariusz gospodarstwa domowego” oraz „Kwestionariusz osobowy”. W pierwszym zawarte są informacje na temat charakterystyki i składu osobowego gospodarstwa domowego oraz charakterystyki poszczególnych osób, ponadto informacje na temat warunków życia, mieszkaniowych, dochodów i ich źródeł oraz

zaangażowanie w działalność organizacji i praktyki religijne” oraz zamiast „Udział w sporcie i rekreacji” jest „Uczestnictwo w sporcie i rekreacji”. Dodano również kategorię obejmującą „Inne niewymienione czynności”.

² Wyjątkiem są badania pilotażowe z roku 1996, kiedy to, próbę wyłoniono spośród gospodarstw domowych biorących udział w badaniu „Budżetów gospodarstw domowych”.

³ Tygodniowy rozkład pracy nie zawsze jest stosowany. Respondenci nie wypełniali go w badaniu 2003/2004.

otrzymywania pomocy i korzystania z usług. Drugi zawiera charakterystykę i dane identyfikacyjne respondentów. Są tam informacje na temat zatrudnienia lub nauki badanych, udzielania pomocy i świadczenia usług osobom spoza gospodarstwa domowego oraz pracy społecznej (*Budżet czasu ludności 1996 1998*, s. 16-19; *Budżet czasu ludności I.VI,2003-31.V.2004 2005*, s. 12-15; *Budżet czasu ludności 2013 2015*, s. 24-21).

Zmiany w budżecie czasu Polaków w latach 1976-2013

Na zmiany w rozdysponowaniu czasu z różną intensywnością wpływają m.in. czynniki technologiczne, demograficzne, ekonomiczne, kulturowe. Czynniki technologiczne związane są z rozwojem różnych form komunikacji, nowych form sprzedaży, łatwą dostępnością do e-usług, upowszechnieniem coraz doskonalszych dóbr oraz usług czasochłonnych i czasoszczędnych (Kolny 2013; Bombol 2008). Czynniki demograficzne zmieniające budżet czasu gospodarstw domowych to m.in. spadek przyrostu naturalnego, wydłużanie się długości życia, starzenie się społeczeństwa, wzrost aktywności kobiet. Poziom i źródła dochodów, a także ceny produktów to m.in. czynniki ekonomiczne, wpływające na zagospodarowanie czasu. Natomiast wzrost wymagań i zmiana preferencji konsumentów, zmiana mentalności i świadomości konsumentów, wzrost znaczenia jakościowych aspektów życia, a także wzrost znaczenia czasu wolnego to przykłady czynników kulturowych mających wpływ na rozdysponowanie budżet czasu (Murawska 2015).

Przystępując do analizy gospodarowania czasem, należy zaznaczyć iż, w związku z innym wiekiem respondentów biorących udział w badaniach oraz dostępnością danych publikowanych przez GUS, możliwe jest porównywanie rozkładu czynności w dobowym budżecie czasu, na podstawie wyników kolejnych badań „Budżetu czasu ludności”, tylko osób powyżej 18. roku życia z badań prowadzonych w latach 1976, 1984, 1996, 2003/2004 oraz osób w wieku 15 lat i więcej z dwóch ostatnich badań (2003/2004 i 2013).

Z pierwszych przeprowadzonych porównań wynika, że struktura doby przeciętnego Polaka w wieku 18 lat i więcej w latach 1976-2004 znacznie się zmieniła. Wzrósł w ciągu doby udział czasu przeznaczanego na zaspokojenie potrzeb fizjologicznych (z 10 godz. i 3 min. w roku 1976 do 11 godz. i 2 min. w roku 2004), czasu spędzonego na dojazdach i dojeźdżach (o 26 min.), zmniejszył się czas przeznaczony na zajęcia i prace domowe (o 22 min.) przy znacznym wzroście osób je wykonujących (odpowiednio z 78,5% do 92,3%). W latach 1976-2004 obniżył się czas poświęcany w ciągu doby na pracę zawodową z 7 godz. i 10 min. do 6 godz. i 53 min. przy jednoczesnym zmniejszaniu się liczby osób pracujących zawodowo (odpowiednio z 66,2% do 39%)⁴. Odsetek osób uczących się, po spadku w roku 1984 o połowę, osiągnął poziom wyższy w latach 2003/2004 niż w roku 1976. Zdecydowanie było to związane z rosnącym zainteresowaniem młodych ludzi nauką wymuszonym niejako sytuacją na rynku pracy (por. tabela 2).

⁴ Spadek udziału pracy zawodowej w dobowym budżecie czasu wiąże się ze zmianami społeczno-ekonomicznymi. W przypadku pracy najemnej uległ zmniejszeniu ustawowy czas pracy, który w 1976 roku wynosił 46 godz. tygodniowo, następnie został skrócony do 42 godz., aby w ostatnim okresie obowiązywać na poziomie 40 godz. tygodniowo.

Tabela 2

Dobowy budżet czasu osób w wieku 18 lat i więcej w okresie 1976-2004

Wyszczególnienie	Lata	Średni czas trwania czynności (w godz. i min.) ^a	Średni czas wykonywania czynności (w godz. i min.) ^b	Częstotliwość wykonywania czynności ^c
Potrzeby fizjologiczne	1976	10,03	10,03	100,0
	1984	10,15	10,15	100,0
	1996	10,50	10,50	99,9
	2003/2004	11,02	11,02	100,0
Praca zawodowa	1976	4,44	7,10	66,2
	1984	3,55	7,12	54,3
	1996	3,01	6,55	43,5
	2003/2004	2,41	6,53	39,0
Dojazdy i dojścia	1976	0,51	1,15	68,8
	1984	0,44	1,12	61,2
	1996	1,04	1,15	84,7
	2003/2004	1,17	1,27	87,5
Nauka	1976	0,25	5,55	6,9
	1984	0,10	5,09	3,2
	1996	0,13	4,45	4,5
	2003/2004	0,23	4,39	8,3
Zajęcia i prace domowe (poza domem i w domu)	1976	3,51	4,06	78,5
	1984	4,26	4,07	81,9
	1996	3,57	4,19	91,5
	2003/2004	3,28	3,45	92,3
Czas wolny	1976	4,06	4,25	93,1
	1984	4,30	4,42	95,6
	1996	4,52	4,59	97,7
	2003/2004	-	-	-

^a Na 1 osobę biorącą udział w badaniu bez względu na to, czy wykonywała daną czynność, czy nie; ^b na 1 osobę wykonującą daną czynność; ^c w % osób wykonujących daną czynność

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Budżet czasu ludności 1996* (1998, s. 135-140); *Budżet czasu ludności I.VI.2003-31.V.2004* (2005, s. 199-204).

Porównując zmiany w budżecie czasu osób w wieku 15 lat i więcej z badań prowadzonych w latach 2003/2004 oraz w roku 2013, stwierdzono, że wzrósł przeciętny czas trwania takich czynności, jak: potrzeby fizjologiczne (o 7 min.), praca zawodowa (o 12 min.), zajęcia i prace domowe (o 5 min.) oraz zamiłowania osobiste (o 18 min.). Obniżeniu uległ w ciągu 10 lat czas korzystania ze środków masowego przekazu (o 14 min.). Wynika to z zastępowania tradycyjnych środków masowego przekazu przez Internet, gdzie można zarówno, przeczytać

gazetę, obejrzeć wiadomości i filmy oraz posłuchać radia. Czas trwania nauki zmniejszył się o 10 min. – związane jest to zapewne ze zmniejszeniem się liczby dzieci w wieku szkolnym. Po 7 min. krócej trwały dobrowolne prace w organizacjach i poza nimi oraz dojazdy i dojścia, natomiast o 4 min. krócej trwały spotkania towarzyskie.

Przeważająca większość osób (91,6%) w badaniu w latach 2003/2004 zadeklarowała, że uczestniczy w wykonywaniu zajęć i prac domowych. W roku 2013 odsetek ten zmniejszył się zaledwie o 0,4%. Korzystanie ze środków masowego przekazu takich, jak dzienniki, czasopisma, książki, telewizja, wideo i radio zadeklarowało w latach 2003/2004 – 94,2% osób, po 10 latach odsetek ten zmalał do 91,1%. W życiu towarzyskim i rozrywkach brało udział 73,5% badanych w latach 2003/2004 oraz 67,4% w roku 2013. Dobrowolnej pracy w organizacjach i poza nimi poświęcało swój czas 29% osób, zaś po 10 latach odsetek ten zmalał do poziomu 22,4%. Wzrost odsetka osób wykonujących dane czynności odnotowano w stosunku do uczestnictwa w sporcie i rekreacji z 25,9% do 26,3% oraz wśród respondentów deklarujących zamiłowania osobiste, hobby i gry (z 18,6% do 36,4%). Odsetek osób pracujących zawodowo pozostał na podobnym poziomie, zmniejszył się natomiast odsetek osób uczących się z 11,1% do 7,4% (por. tabela 3).

Tabela 3

Dobowy budżet czasu osób w wieku 15 lat i więcej według grup czynności – porównanie lat 2003/2004 i 2013

Wyszczególnienie	Przeciętny czas trwania czynności (w godz. i min. na 1 osobę)		Przeciętny czas wykonywania czynności (w godz. i min.)		Odsetek osób wykonujących czynności	
	2003/2004	2013	2003/2004	2013	2003/2004	2013
Potrzeby fizjologiczne	11,03	11,10	11,03	11,10	100,0	100,0
Praca zawodowa	2,41	2,53	7,07	7,38	37,6	37,7
Nauka	0,33	0,23	5,01	5,13	11,1	7,4
Zajęcia i prace domowe	3,21	3,26	3,39	3,46	91,6	91,2
Dobrowolna praca w organizacjach i poza nimi	0,28	0,21	1,35	1,35	29,0	22,4
Życie towarzyskie i rozrywki	1,10	1,06	1,35	1,38	73,5	67,4
Uczestnictwo w sporcie i rekreacji	0,23	0,24	1,28	1,31	25,9	26,3
Zamiłowania osobiste	0,16	0,34	1,27	1,34	18,6	36,4
Korzystanie ze środków masowego przekazu	2,50	2,36	3,01	2,52	94,2	91,1
Dojazdy i dojścia	1,10	1,03	1,21	1,17	86,8	82,3

Źródło: *Budżet czasu ludności 2013* (2015, s. 303-311).

Czas wolny w budżecie czasu w latach 1976-2013

Porównanie dobowego budżetu czasu osób w wieku 18 lat i więcej w latach: 1976, 1984, 1996 i 2003/2004 pozwala na określenie zmian w wykorzystaniu czasu na czynności czasu wolnego, które dokonywały się podczas 27 lat. Czas przeznaczony na oglądanie telewizji wzrósł o 19 min., podczas gdy czas poświęcony na czytanie gazet i czasopism zmniejszył się przeciętnie o 3 min. Zmniejszył się także o 6 min. czas poświęcony na czytanie książek oraz o 14 min. – czas przeznaczony na słuchanie radia oraz o 15 min. czas na zamiłowania osobiste. Czas przeznaczony na teatr, balet i koncerty uległ skróceniu o 20 min., zaś na kino o 16 min. Na odpoczynek bierny przeznaczano o 35 min. mniej niż w roku 1976. Najbardziej uległ skróceniu czas przeznaczony na ćwiczenia osobiste i wycieczki sportowe (o 1 godz. i 22 min. – przy czym odsetek osób wykonujących te czynności wzrósł o 22,3%), oraz czas przeznaczony na spotkania towarzyskie (o 1 godz. i 18 min). W latach 2003/2004 więcej czasu niż w roku 1976 i 1984 pochłaniały praktyki religijne (o 9 min. w stosunku do roku 1976 i 3 min. w stosunku do roku 1984). Biorąc po uwagę częstotliwość wykonywania poszczególnych czynności stwierdzono, że wzrósł odsetek osób oglądających telewizję (o 22,7% w stosunku do roku 1976), uprawiających sport (o 22,3%). Zdecydowanie więcej osób niż w roku 1976 poświęcało swój czas na zamiłowania osobiste (13,3% więcej). Liczba osób słuchających radia i muzyki wzrosła o 6,8%, czytających książki o 1,6%, oraz liczba osób przeznaczająca swój wolny czas na praktyki religijne o 3,5%. Zmniejszyła się natomiast liczba Polaków odpoczywających biernie (o 6,1%) czytających gazety i czasopisma (o 1,9%), uczęszczających do kina (o 1,4%) oraz do teatru na balet i na koncerty (o 0,3%) (por. tabela 4).

Tabela 4

Czynności czasu wolnego w dobowym budżecie osób w wieku 18 lat i więcej w okresie 1976-2004

Wyszczególnienie	Lata	Przeciętny czas trwania czynności (w godz. i min.) ^a	Przeciętny czas wykonywania czynności (w godz. i min.) ^b	Częstotliwość wykonywania czynności ^c
Czas wolny	1976	4,06	4,25	93,1
	1984	4,30	4,42	95,6
	1996	4,52	4,59	97,7
	2003/2004	4,52	4,59	97,7
Czytanie gazet i czasopism	1976	0,15	0,47	31,1
	1984	0,15	0,46	32,5
	1996	0,13	0,42	31,6
	2003/2004	0,13	0,44	29,2
Czytanie książek	1976	0,10	1,19	12,7
	1984	0,09	1,13	12,4
	1996	0,08	1,11	11,2
	2003/2004	0,10	1,12	14,3

236 ANALIZA CZASU WOLNEGO W BUDŻECIE CZASU POLAKÓW

Oglądanie telewizji	1976	1,28	2,13	67,2
	1984	1,48	2,15	80,3
	1996	2,22	2,38	89,8
	2003/2004	2,17	2,32	89,9
Słuchanie radia	1976	0,05	1,06	7,9
	1984	0,06	0,59	10,7
	1996	0,03	0,47	7,2
	2003/2004	0,08	0,52	14,7
Teatr, balet, koncerty	1976	0,01	2,34	0,5
	1984	-	2,30	0,3
	1996	-	3,07	0,1
	2003/2004	-	2,14	0,2
Kino	1976	0,03	2,07	2,0
	1984	0,02	2,00	1,4
	1996	-	2,01	0,4
	2003/2004	0,01	1,51	0,6
Odpoczynek bierny	1976	0,29	1,28	33,6
	1984	0,31	1,19	38,8
	1996	0,22	1,01	36,9
	2003/2004	0,15	0,53	27,5
Praktyki religijne	1976	0,09	0,57	16,4
	1984	0,11	1,03	18,1
	1996	0,18	1,10	25,1
	2003/2004	0,13	1,06	19,9
Spotkania towarzyskie	1976	0,39	2,40	24,6
	1984	0,37	2,34	24,1
	1996	-	-	-
	2003/2004	0,22	1,22	26,7
Ćwiczenia fizyczne i wycieczki sportowe	1976	0,02	2,40	1,1
	1984	0,01	1,26	0,6
	1996	-	-	-
	2003/2004	0,18	1,18	23,4
Zamiłowania osobiste	1976	0,04	1,38	3,7
	1984	0,05	1,45	4,4
	1996	-	-	-
	2003/2004	0,14	1,23	17,0

^a Na 1 osobę biorącą udział w badaniu bez względu na to czy wykonywała daną czynność czy nie; ^b na 1 osobę wykonującą daną czynność; ^c w % osób wykonujących daną czynność.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Budżet czasu ludności 1996* (1998, s. 118-120); *Budżet czasu ludności I.VI.2003-31.V.2004* (2005, s. 200-204).

Tabela 5

Czynności czasu wolnego w dobowym budżecie czasu osób w wieku 15 lat i więcej – porównanie lat 2003/2004 i 2013

Wyszczególnienie	Przeciętny czas trwania czynności (w godz. i min. na 1 osobę)		Przeciętny czas wykonywania czynności (w godz. i min.)		Odsetek osób wykonujących czynności	
	2003/2004	2013	2003/2004	2013	2003/2004	2013
Praktyki i działalność religijna	0,13	0,11	1,06	1,08	19,7	16,2
Życie towarzyskie	0,53	0,45	1,23	1,26	64,3	52,1
Uczestnictwo w rozrywce i kulturze	0,02	0,02	1,53	1,58	2,1	2,0
Kino	0,01	0,01	1,51	1,46	0,6	0,8
Teatr i koncerty	-	-	2,13	2,22	0,3	0,3
Muzea, wystawy	-	-	1,16	1,47	0,1	0,1
Wydarzenia sportowe	-	-	2,03	2,04	0,3	0,2
Odpoczynek bierny	0,14	0,19	0,53	0,57	27,0	33,6
Ćwiczenia fizyczne	0,20	0,22	1,20	1,26	24,5	25,3
Zbieractwo, łowiectwo, wędkarstwo	0,03	0,02	2,52	2,52	1,8	1,2
Zamiłowania artystyczne	0,02	0,02	1,38	1,33	1,6	2,0
Korzystanie z komputera, Internetu	0,05	0,22	1,21	1,22	5,6	27,4
Gry	0,10	0,10	1,16	1,24	13,2	12,1
Czytanie dzienników i czasopism (także elektroniczne)	0,13	0,08	0,44	0,47	28,5	17,1
Czytanie książek (także e-booki)	0,10	0,12	1,12	1,16	14,6	16,4
Telewizja, wideo i DVD	2,17	2,09	2,32	2,30	90,0	86,2
Radio i muzyka	0,10	0,06	0,55	0,55	18,7	11,1

Źródło: *Budżet czasu ludności 2013* (2015, s. 303-311).

Biorąc pod uwagę przeciętny czas trwania czynności czasu wolnego w latach 2003/2004 i 2013 stwierdzono, że w ciągu 10 lat nie uległ zmianie (4 godz. i 39 min.). Szczegółowa analiza wskazuje jednak, że zmniejszył się czas poświęcany na życie towarzyskie i korzystanie ze środków masowego przekazu, zwiększył zaś na uczestnictwo w sporcie i rekreacji i zamiłowania osobiste, zwłaszcza na korzystanie z komputera. Jest to zapewne wynikiem upowszechnieniem się nowych trendów w konsumpcji związanych np. ze zdrowiem i wygodą, wirtualizacją, indywidualizacją (Maciejewski 2013, Mróz 2013). Odsetek osób uczestniczących w życiu towarzyskim zmniejszył się o 12,2%, czytających dzienniki i czasopi-

sma o 11,4%. O blisko 4% zmniejszyła się liczba osób oglądających telewizję (z 90,0% do 86,2%) oraz o 7,6% słuchających muzyki. Zwiększyła się natomiast znacznie bo aż o blisko 22% liczba osób korzystających z komputera (z 5,6% do 27,4%). Wzrosła również, ale zaledwie o 0,8% liczba osób uprawiających ćwiczenia fizyczne oraz o 1,8% liczba czytających książki (por. tabela 5).

Podsumowanie

Analizując dostępne dane z badań budżetów czasu ludności stwierdzono, że zwiększyła się ilość czasu poświęcanego na czynności czasu wolnego na przestrzeni badanych lat. Rozwój i upowszechnienie nowych technologii spowodowało, że w porównaniu z badaniem budżetu czasu z lat 2003/2004, w badaniu z 2013 roku odnotowano wzrost czasu trwania czynności związanych z korzystaniem z komputera, zwiększył się także odsetek osób wykonujących te czynności. Można wnioskować również, że kontakt pośredni z wykorzystaniem komputera (a zwłaszcza Internetu) mógł także wpłynąć na zmniejszenie czasu trwania spotkań towarzyskich (kontaktów bezpośrednich) oraz odsetka osób deklarujących uczestniczenie w nich. Korzystnym zjawiskiem jest zmniejszenie się ilości czasu poświęcanego na korzystanie ze środków masowego przekazu, zwłaszcza oglądanie telewizji, zarówno jeżeli weźmie się pod uwagę przeciętny czas trwania, wykonywania tych czynności, jak i odsetek osób deklarujących korzystanie z nich. Nie zmienia to jednak faktu, że na te czynności niezmiennie od początków badania budżetu czasu Polacy poświęcają najwięcej swojego czasu przeznaczanego na czas wolny.

Bibliografia

- Budżet czasu ludności 1996* (1998), GUS, Warszawa.
- Budżet czasu ludności I.VI.2003-31.V.2004* (2005), GUS, Warszawa.
- Budżet czasu ludności 2013* (2015), GUS, Warszawa.
- Bombol M. (2008), *Czas wolny jako kategoria diagnostyczna procesów rozwoju społeczno-gospodarczego*, SGH, Warszawa.
- Kamiński A. (1972), *Funkcje pedagogiki społecznej*, PWN, Warszawa.
- Kolny B. (2013), *Rynek usług zagospodarowujących czas wolny – diagnoza i perspektywy rozwoju*, UE, Katowice.
- Kolny B. (2014), *Wybrane ilościowe metody badania zachowania konsumentów na rynku usług zagospodarowujących czas wolny – teoria i zastosowanie*, (w:) Gatnar E., Maciejewski G. (red.), *Metody ilościowe w badaniach marketingowych*, „Zeszyty Naukowe”, nr 195, UE, Katowice.
- Maciejewski M. (2013), *Makrotrendy w konsumpcji a zachowania konsumentów*, „Handel Wewnętrzny”, styczeń-luty.
- Mróz B. (2013), *Konsument w globalnej gospodarce. Trzy perspektywy*, OW SGH, Warszawa.
- Murawska A. (2015), *Współczesna konsumpcja usług – determinanty, trendy i kierunki przemian*, „Logistyka”, nr 2.

Ślaby T. (2000), *Rekreacja i turystyka w świetle GUS-owskich badań budżetów czasu*, (w:) Wyrzykowski J. (red.), *Studia nad czasem wolnym mieszkańców dużych miast Polski i jego wykorzystaniem na rekreację ruchową i turystykę*, AWF, Wrocław.

Wnuk-Lipiński E. (1981), *Budżet czasu struktura społeczna polityka społeczna*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

Analysis of Leisure Time in Pole's Time Budget

Summary

The article presents the changes in the amount of time spent on leisure activities in Poles' time budget. The article is based on secondary data published by the Central Statistical Office of Poland in the years 1976-2013. It includes information on the time devoted to voluntary work in organisations and beyond, social and entertainment life, participation in sports and recreation, personal hobby and games, and the use of the mass media. The results are useful for managers from leisure-time service providers.

Key words: surveying budget time, leisure activities.

JEL codes: D19, J17, J22

Анализ досуга в бюджете времени поляков

Резюме

В статье представили изменения в объеме времени, отведенного для действий на досуге, в бюджете времени поляков. Статья написана на основе вторичных данных, публикуемых ЦСУ в период 1976-2013 гг. Она содержит информацию о времени, отводимом для добровольной работы в организациях и вне их, общественной жизни и развлечений, участия в спорте и отдыхе, личных хобби и игр, а также для пользования средствами массовой информации. Результаты исследований могут использоваться, в частности, управляющими предприятиями, оказывающими услуги по проведению досуга.

Ключевые слова: обследование бюджета времени, действия на досуге.

Коды JEL: D19, J17, J22

Artykuł nadesłany do redakcji w styczniu 2016 roku

© All rights reserved

Afiliacja:

dr Beata Kolny

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

Wydział Ekonomii

Katedra Rynku i Konsumpcji

ul. 1-go Maja 50

40-287 Katowice

tel.: 32 257 73 36

e-mail: beata.kolny@ue.katowice.pl